

Az alkotmány a jog Bibliája?!(LIA- meghívás, Szolnok 2013.02.01. előadás-vázlat)

Tisztelt Tanerők és Diákság! Kedves Földijeim! Hölgyeim és Uraim! **Bevezető**

Nincs 4 hónapja, hogy a szülővárosomban előadást tarthattam. Akkor a szintér a főiskola, a téma pedig az alkotmány és a tudomány kapcsolata volt. Ma ismét diákokkal és tanáraikkal találkozhatok, csak kissé más időzítésben és tartalmi megközelítésben. Vigyázniuk kell, nehogy túlságosan ide szokjam.

Ide, Önökhöz ugyanúgy készültem, mint az egyetemi óráimra vagy a tiszteletdíjas előadásaimra. A mondanivaló *két változatban már fenn van ezen a honlapon: www.kollath.com*. Az egyik a szikárabb print-változat, a másik a poénokkal is megtűzdelt ppt-s formáció. Miután olyan gyorsan úgyse tudnak jegyzetelni, mint én beszélni, inkább a figyelmükre számítanék: az elhangzottak törzsanyaga már olvasható a neten. Így viszont nekem sem kell szöveghű felolvasást tartanom, hanem kiegészítéseket, hangsúlyképzést mondhatok a vetített slide-okhoz.

A beajánlás vége egy bizarr jelzés. Sérelmekkel küszködő, feszültségekkel teli országban sokszor nem tudjuk; sírjunk vagy ne vessünk a közélet bornírtságain. Én az utóbbit választom. Dürrenmatt mondása: a humor az egyetlen műfaj, amit korunk közönsége eltűr és megérdemel. Ám, legyen. Ha jó a tréfás szemléltetés, kevés szó is elég találó, meggyőző lehet. Iparkodom élni vele (is).

Jogászélet szép élet...

Nem ütik a jogászt agyon... Így kezdődik a nevezetes indulónk. Jó ezzel biztatni magunkat, mert rossz napok járnak a leendő jurátusokra, és általában is a jog(állam) híveire. Korábban ügyvéd kolléga tartott - alkalmasint a büntetőjogi védői munkáról – érdekes, szemléletes tájékoztatót. Ügyvéd-vicek bizonyára nem csattantak el, pedig azoknak világdivatja van. Íme, egy bizarr amerikai ügyvéd-story: viccnek is rossz. Miután nem kapta meg a tiszteletdíját a védő, az elítélt kivégzésére előkészített villamosszékre egy rajzszeget csempészett. Előtte morfondírozott, hogy nem lenne-e jobb egy kamuszellentő-párnát oda tenni?! Még egy fekete humor: Kínában a vesztegetésért is kivégzés járhat. Áll a bitófa alatt a delikvens, utolsó szóként kérdezi a két pribéket: illik ilyenkor maguknak egy kis juttot adni? Hazai vizekre evezve, ilyen is van: az előzetesben üvölt a rab, - az ügyvédemet akarom. Smasszer: kopogjon át a szomszéd cellába, ott ül.

Ősrégi, jogtörténeti mondás: *Ügyvédtől, dögvésztől mentsen meg az Isten*. Jó ég! Ezért aztán, bár magam is ügyvédkedem, ma nem tárgyalótermi peres beszéd, hanem európai és honi közjog, alkotmányjog lesz műsoron. Nem ismétlem meg a legutóbbi 4-5 szolnoki előadásom rezüméjét, de itt-ott merítek belőlük. Remélem, hogy a bevezető mondóka és szemléltetés után néhány kérdésre választ tudok adni.

Kitekintések

Aranyszabály, hogy pártpolitika, ill. kampány-szöveg tőlem el nem hangozhat: habár az alkotmányjog a politika normája, kerete és néha bizony a bűnbakja is. Nem hibája, hanem lényegi természete, demokratikus biztosítéka viszont a közjog annak, hogy ***a politikai döntéshozó ne tehessen meg akármit önkényesen, önmagáért: velünk, ellenünk, számadás, s az őt megválasztó nép beleegyezése, plusz ellenőrzése nélkül.*** Mondjuk, ez az **1. számú axióma**. Lesz még.

2013. január közepén láthattuk az USA elnökének esküjét és beiktatási beszédét. Mondatainak zöme így kezdődött: ***We, the People... (mi az amerikai nép)***. Hiába a leghatalmasabb állam-vezető: tudja, hogy honnan jön, kinek szolgál, mi a küldetése,

mennyi idő áll a rendelkezésére, és mi más még, ami határt szab neki. Tengerentúli utalás: ott az alkotmány része a **polgár joga a boldogság keresésére**. /Még egy odaátra szóló érv és ideát értetlenséggel fogadott, ámbár furcsaságában akceptálható tétel: még a **fegyverviselés alkotmányos joga** sem öncél, hanem annak végső biztosítéka, hogy a polgár akár ezzel is elkergethesse az önkényes hatalmat. Elvben ez teszi igazán nehézé a korlátozását. Lám, szinte semmit nem lehet egy az egyben, ill. kritikátlanul és az adott milió azonossága vagy hasonlósága nélkül, idegenből átvenni!/
 Itthon, mi alkotmányosan sem a boldogságot, hanem csak a pénzt „keressük”. Aki keres, néha talál is. Mondás még: a pénz nem boldogít! Vagy mégis? Nem csak az amerikai bő 200 év, hanem a felfogás: a megingathatatlan demokratikus közös nevező mutat különbséget a régi és az új állam-rendszerek között.

4 tételben

Ritka alkalom, ezért különös öröm még nem egyetemista fiatalokkal, diákokkal találkozni. Jó, hogy/ha a hallgatók egy részének van érdeklődése, sőt affinitása a joghoz. Itt van ilyen cél, szándék. Remélem, nem fogjuk lerombolni. Tréfának vélik ezt a kijelentést? Kérem, ne tegyék! Van veszély, érződik visszaesés, frusztráció: alig(ha) van viszont pozitív (fel)hajtóerő. A közgazdasági gondjainknál súlyosabb a jogerózió. **4 életkép:** 1) Vizsgán a tananyagot felszínesen ismerő, itt-ott kapizsgáló nagydumás önti a szót, de nem fogja a lényegét, mert az nem sajátja. Tudná, ha érdekelné, ám ez nem túl fontos neki. Felette áll mindennek?! Csupán **tananyag a tétel: nem életpálya-szabály**. Átmegy, aztán többük beáll politikusnak. Jogviselt egyénből még népbüvölő is lehet. 2) Bizarr vicc: a doktorrá avatáskor, mielőtt a sapka repül a magasba, fehér kesztyűs szignó és eskütétel történik az alkotmányra, a jog tiszteletére, betartására. Minek a fehér kesztyű? Talán, hogy ne maradjon ujjlenyomat?! 3) Több volt joghallgató, sőt jogoktató kettős lelkű, életű. Az egyetemen a szakma interpretálója, alapelveinek a demonstrátora: a közéletben ezek tevőleges tagadója. Mégsem, még nem tapsolják ki. A *Téli Rózsás Forradalommal elindult egy kijózanodás: kimenetele többséyles*. Valójában nem lehetne kettős morál, ill. beszéd: miként egyszerre két élet, dupla verdikt sincs. Ha a bizalom meg is tört, új helyébe nem épült. 4) Deák Ferenc mondása olykor bírósági iránytű: igazságot, ott fenn, a Mennyben szolgáltatnak. Itt lent a Földön legfeljebb jogot. És ha adott milióban egyiket se kellő biztonsággal? Zágson?! *Latin axióma: non omne licitum est honestum*. A.m.: *nem minden dolog tisztességes, helyes, amit megtenni szabad*. Csakhogy, a szabályok keretei közt lehet(ne) neandervölgyi vadember a döntéshozó. De ha kilép e keretből, kikerül az adott norma- és kultúrkörből is. Stabil, pozitív értékrend híján egymaga ellehet: műhiba viszont rá mások sorsát bízni. Mégse mindegy tehát, hogy **(el)ismerjük-e a normák által behatárolt fair playt, vagy erőszakosan felrúgjuk azt: netán gyengébb félként próba nélkül feladjuk. Ez korunk magyarországi fő kérdése ma.**

Az ifjúságot: a pedagógium (?) kitöltőit, nyitott sze(lle)mű tehetségeit elrontani még nem sikerült. Olvashattuk: **mi vagyunk az I. szabadon született nemzedék. Nem akarunk az utolsók is lenni**. Habár nincs mindig konjunktúrája az ortodoxának: azaz a **jellemes, igazi, hithű, őszintén konzervatív** magatartásnak, mégis ez ajánlható. Eljön ennek is a becsülete, a divatja, amint a felszínesség és a napi taktikázás és a celeb-szintű PR-ozás kifúj.

És akkor jöjjön *a jogról, alapértékekről, alkotmányról néhány noteszlap*, majd vele kapcsolatban néhány fogós *kérdés, dilemma, tudni- és rendeznivaló!*

A jog, mint olyan

Házi használatra, origóként: *mi a jog? Az állam, mint közhatalom által alkotott, és/vagy csak/ kikényszerített normák, főleg magatartási szabályok összessége.* *Magyarázat:* jogállamban az állam nem mindig (villámokat szóró, fenyegető és fenyegetőző) közhatalom. ***Többször partner, mint főparancsnok.*** Sokszor inkább közmecénás, köz-vagyon-gazda, máskor közpolitikai színtér és közszereplő: politika-csináló. Közhatalomként mindenki az alárendeltje (a törvényt nem kell szeretni). Tulajdonosként, makro-közgazdaként jobbra szerződéses partner: egyenjogú és mellérendelt a szembenálló féllel összemerve. Közpolitikai szereplőként, választott tisztségviselőként maximum első az egyenlők közül. Sőt ilyenkor már ő van alárendelve gazdájának, a civil társadalomnak, utóbbi ellenőrzi a hatalom-gyakorlást: mert utóbbi metszetben senki, semmi nem fontosabb, mint az adófizető és választópolgár. A demokratikus politikus a népével tisztelettel, fair módon bánik és kommunikál. Ettől a rendszertől idegen a paternalista, azaz atyáskodó-lekezelő, a polgárt kiskorúként kezelő hozzáállás, bánásmód. Itt ui. a szerepzavar, pl. a verbális agresszió és arrogancia a rendszer lényegét rontja le, azt kockáztatja. E körben ***kizárt bármiféle szabadságharc. Azt tenné csatatérré, amit demokratikus jogállamnak hívunk.*** Utóbbi tömény sűrítmény: államfilozófia. Kis pontatlansággal mondhatjuk: ***alkotmányosság=demokratikus jogállamiság, plusz egyes kapcsolt részek.*** Visszatérek ide még.

Hármas választék, pisztrángötös

Mindebben *a rendszerszintű választék csekély, és nincsenek sikeres közbülső variációk.* A világ kb. 200 országában ezek az ***alaptípusok*** vannak: A) *jogállamiság, vagyis a törvények uralma.* Lényege: fair módon megszabják a nagy közös „játékszabályokat”, s azokat betartják és betartatják. Ám azokon kívül-belül szabadság honol, épp’ az állam elsőrendű kötelessége ennek biztosítása. B) *felsőbbségi despotizmus, diktatúra: államosított polgárral, alattvalókkal és virtuális jogokkal.* Ha jogod van is, nem biztos, hogy közöd is van ehhez-ahhoz. Adomány, engedmény ez meg az, ami nem jár, hanem kiérdemelhető. C) van olyan állami *szisztéma, mely kiismerhetetlen, senki nem tudja, mi megy a végeken. Nincs benne fix törvény(szerűség), anarchia, kaotikus közállapotok uralkodnak:* törzsek, régiók, érdekcsoportok ütköznek, s talán csak korrump érdekcsoportok és fegyveres milíciák, más erők igazgatnak. ***Baj igazán ott van, ahol e 3 karakter valamilyen mixtúrában egyaránt felüti a fejét.*** A=demokrácia, B=autokrácia, C=kaotikus anarchia.

Alkotmányos értékrend: az A)-t érdemes választanunk, és jól beüzemelnünk. Ez volt és maradt ***a ’89-es rendszerváltozás döntő vonása, üzenete.*** És ha mégse tör ki rá öröm-ujjongás? Igaz, de jó tudni, látni: mi a szisztéma hibája, és mi a működtetők sara? Ezek ui. nem csereszabatosak. Még valami: ***a szabadság és a jólét történelmi perspektívában minőségileg összetartozó kategóriák:*** ám aktuálisan, ***átmeneti társadalomban és az elvárt szinthez képest mennyiségileg elmaradásba, ill. egymással konfliktusba kerülhetnek.*** Vessük csak össze a tervgazdaság és a piacgazdaság keresleti-kínálati viszonyait! Nem mindegy tehát, hogy elvben jó úton járunk, de vargabetűkkel, személyi hibákkal: avagy téves nyomot követünk, sok

megalkuvással, bár elviselhetően. Duma, s vajon a humorát értékelve félig igaz-e: ***a legvidámabb barakkból a legszomorúbb pláza lettünk.***

A ***jó állam közhatalomként jogot alkot és alkalmaz: ha kell, kikényszerít:*** bír(ó)sággal, börtönnel, végrehajtással. Az Európai Unió kötelező jogát viszont nem a magyar állam alkotja, mégis, jó okkal teljesíti. A valódi jog nem §-halmaz, se nem szóinfláció, hanem norma: magatartási szabályok együttese. E **normák sem tetszőlegesek**: rendszeren **5-félék**. Jog, azaz törvény szabja meg, hogy a) ***mi szabad*** (pl. alapvető jogaink), azt is, b) ***ami tilos*** (Btk-tól a szabálysértésekbe foglalt tilalmakig), és azt is, ami c) ***kötelező*** (adófizetés, honvédelem, etc). Azután azt, d) ami nincs betiltva, de csak ***korlátozottan szabad (engedély-köteles*** építkezés, fegyver-gyártás). Végül e) jog, ún. ***diszpozitív norma az, ami a jó megoldás útja-módja***, vagyis a kipróbált út, vita esetén pedig a bírói döntés bázisa (Ptk. pl, így néz ki egy korrekt adásvételi szerződés, ezt így kell csinálni). Ha efféle „ötös” rendet tartanánk, nem volna jog-infláció. Van. Lehetne még rendszeres, ***időszakos jogtisztítás: dereguláció*** is, kevés a sikere.

Itthon ***kontinentális jogrend van, egyfajta piramis***, szemben az angolszász jogrenddel, mely precedens-rendszerű. Mindkét modellnek van előnye-hátránya. A honi jogi szisztéma a papírforma szintjén megfelel az Unió alapelvi és jogrendjének. Az Unió gyakorlatából ugyanakkor számos meghatározó precedens eljut hozzánk, fejleszti jogrendszerünket. A 2004. évi csatlakozás előtt évekig tartó munka folyt: ez volt ***a jogharmonizáció***. Nem állhat meg ez ma sem: vannak uniós intézmények a közös értékek és jog oltalmazására (főként Strasbourg és Luxemburg).

A piramis csúcsa, s a két történeti út és mód

A honi jogrendszer: a piramis csúcsán az alkotmány áll. Alatta (?) vannak a törvények és a rendeletek, le egészen a helyi önkormányzati szintig. Lefelé igazodási kényszer van: a magasabb szintű jogszabállyal alacsonyabb nem lehet ellentétes. A világ demokráciáinak jellemzője, hogy alkotmányos államok. Ebben is ***két alaptípus*** létezik. **A)Történeti alkotmányos rend, B)Írott vagy kartális alkotmányos szisztéma.** Magyarországé a XX. század közepéig történeti alkotmányos modell volt, és annak csúcsán a Szent-Korona eszme és tan állt. Évszázadok jogi alakulása - fejlődése, visszavetése – adta a magyar közjog gerincét. Annak ***vezéreszméjét*** pedig a Kárpát-medencére, a Korona hatókörére, és a Szent-Korona elvont jogalanyiságára, s az abban foglalt király és egyéb rendek közti kiegyezésre épített államrezon: a Szent-Korona-tan nyújtotta. I. Istvántól eredt a méltán dicséretes 1000 éves államiság, mely ugyanakkor sok belső ellentmondással is terhelt volt: az Aranybullán és Werbőczyn át a '48-as törvényekkel folytatva a Horthy-korszak király nélküli, kormányzós királyi (monarchikus) államformájáig. Nincs egységes, feszültség-mentes íve: rá modern, európai állam-szisztéma nem épülhet.

Az1946 a köztársasági törvény alapvető, bár rövid idejű, pozitív változást hozott. Az 1949-es sztálini alkotmány ellenben törést és látszat-értékű alkotmányosságot generált: előbb proletárdiktatúrát, majd pártállamot kreált, majd '56-ot, megtorlást, aztán a legvidámabb barakkot eredményezett. Végül az enyhülés, a nemzetközi kihatású gorbacsovizmus, s a hazai gazdasági krízis eljuttatott egy lájtos átmenetet a III. parlamentáris köztársaságba, annak újra-írott alkotmányába, jogállami-piacgazdasági rendjébe.

Két megjegyzés: A) olyan van a világban, hogy többszörösen történelmi alkotmányból lesz kartális, de ennek fordítottja képtelenség. Köztes variáció sem realitás: nem lehet fifti-fifti alapon 50 % Szent-Korona-eszmét, és ugyanennyi népszuverenitást ország-alapként mixelni. B) A Korona mint szimbólum nemes, értékes történelmi relikvia (L.: AB 200. évi határozat), tanszéken oktatható tudományos tétel lehet az „eszme”. De azt **minden jogok forrásának, alanyának tekinteni a XXI. század Európájában és Magyarországon képtelenség.** Ugyanakkor, és hazánkra is kihatóan, a XX. század rémtetteinek a szörnyű tanulságaként megerősödött **két eszme: az emberi jogok elsődlegessége** épp’ az állammal szemben, és azok **csúcsán, rendszeralkotó, legfőbb kollektív „jogként” a népfelség elve**, mely szerint **minden hatalom forrása: kiindulópontja és végcélja a nép.** Demokráciában semmi nincs e fölött, ellenben van, ami ennek természetes leágazása és folyománya. Rövidesen mindkét alapisirányról: az alapjogokról és a népfelség tételes kibontásáról, a hatalom-megosztásról is lesz szó.

Tényleg, habár jelképesen az alkotmány a jog Bibliája?

Igen, ám most, s előbb az **alkotmány(ok) lényege, funkciói** jönnek. Típusától függetlenül **arra való az alkotmány, hogy**

1) szimbolikus kiindulópontként tisztázza, tételezi, listázza, oltalmazza és garanciákkal övezi **az ember, a polgár, a jogalany és az állam kapcsolatát, viszonyát: demokráciában nyilvánvaló az elidegeníthetetlen és sérthetetlen jogokkal bíró ember elsődlegessége alapján. Ki van kiért: az egyén az államért, mint diktatúrában, vagy fordítva, mint a demokráciában!** Elvi leágazás: az egyénnek minden szabad, ami nem tilos, épp’ ezért a közhatalmi államnak csak az szabad, amire törvény felhatalmazta. Arányuk fordított: helyesen.

2) megszabja **a közhatalom gyakorlásának intézményes tényezőit, és azok rendjét, kapcsolatát, egymáshoz való viszonyát. Ez a hatalmi berendezkedés és működés kiskatéja, vagy nagy szervezeti és működési szabályzata.**

3) Időt-állóan, jelképesen, deklarációszerűen **kinyilvánítja az ország alapértékeit, államcéljait, minőségbiztosító sajátosságait a többi nemzethez és az államok nemzetközi formációihoz képes, jelzi állami fundamentumait, netán örökérvényű elszánásait, országnak-világnak bemutatja önmagát.**

Szikár tárgyilagossággal, a fenti 3 szempontból nézve 3 pillanatfelvétel: a ’49-es, szocialista írott alkotmány e szempontból szinte értékelhetetlen, bevasalhatatlan mű, nem pedig számon kérhető alaptörvény volt, **dísz a népköztársaság kalapján.** A ’89-es rendszerváltó alkotmány tartalmilag megfelelt az ismérveinek, így **képes volt a III. köztársaság közjogi viszonyait mederben tartani, ám formai, s kodifikációs szempontból reformra szorult** (volna). Képletesen: látszott ugyan minden, mégis egy hordozható Junoszty tévének tűnt a plazmák világában.

A 2012. január 1-én hatályba lépett **Alaptörvény (AT) sikerületlen, bizarr munka**, s nem a Jolly Jokernek szánt személyelvűség és I-pados kivitel folytán. Az AT a fenti funkcióknak ugyan jól-rosszul megfelel. Fő baja mégis a kapkodásszerű összegereblyézése, kiérlelésének és kulcs-megoldásainak az önzése és csekély színvonala, alkotóinak egyoldalú döntése, így szerény népi legitimitása, több önérdékű és pártos szakpolitikai elköteleződése, és **a de jure, de facto különbségek nagy száma** (L: hatalom-megosztás elvben és ténylegesen). Gondja még a jogalkotási axiómák félre tétele, a múltidéző szemlélete, **aktuálpolitikai zsúfoltsága, és számos ideologikus, kirekesztő világnézeti kitétele.** Nem korszakos alkotás: már kikezdte az

élet s az idő. Az alkotmányvédelem itt-ott magára találó testülete: az Alkotmánybíróság is mindinkább fogást keres, s talál rajta, szab meg vele kapcsolatos jogelveket, követelményeket. Elemzésére – néhány markáns vonás tekintetében - még visszatérek.

Közjogi Szentírás?!

Vegyük most elő a bevezető szalagcímet, a Bibliával való összehasonlítást. Mit tart pl. *a Magyar Larousse Enciklopédia I. kötete a 322. oldalon*, egy kolumnában a (Szent) *Bibliáról? Ezt: görög eredetű szó, a.m: Szentírás. A zsidóság és a kereszténység szent iratainak gyűjteménye. A keresztények a bibliai könyveket Ó- és Újtestamentumra osztották. A Testamentum itt szerződést, szövetséget jelent.* Mi adja jelleghasonló összefüggését az alkotmánnyal? Főként ezek: az egyedisége, a dolgok egyfajta végső, csúcshatárú válasza, mércéje, kritériuma, igazodási pontja. Elvitathatlansága, magasztossága, időtálló jellege, összekötő kapocs ereje korok, emberek, elvek, érdekek és békés megoldások terén. Morális bázis is lehet ez meg az. Egyfajta axiomatikus, ugyanakkor jelképes szövetség-kötése a múlt tapasztalatai és tanulságai nyomán: a jelen távlatos felelősség-érzetére építve az évtizedes jövő horizontjai és biztosítékai tekintetében. Amit az ősök hagynak unokákra a belső rend, kohézió és béke szilárd alapjai céljából (Lásd: USA, az alapító atyák műve).

Tehát **igen:** az emelkedett minőség alfája és ómegája, felismerhető szentírása és kiinduló pontja a jó alkotmány az államilag szervezett társadalom rendjének, biztonságának, s beilleszkedésének a többi nép, nemzet és állam (együtt)működő rendszerébe. Így, amilyen az alkotmány de jure és de facto, olyan a reputációja is az adott országnak a többi 200 kapcsolat-rendjében. Bizarr különbség ugyanakkor: a Szentírásnak vannak papjai, de az alkotmányjogászok, sőt -bírák nem szent emberek. Nincs gyóntatófülkéjük, vagy ha mégis, esetleg az közösségi és kihangosító. A Szentírást nem szokás, ám egy adott állam alaptörvényét talán lehet pártosan lájkolni, egyszerismind lefelé mutató ujjal bírálni, cserére ajánlani is.

Európai anziks

A látszat az, hogy Magyarország kormánya perben és haragban: egyfajta kurucos szabadságharcban áll az Európai Unió szerveivel. Olykor nem látszik még az sem, hogy a vita alapvető és elvi vagy taktikai és (inter)perszonális jellegű-e? Íme, a zanza: Az uniós alapértékeket ui. az alapszerződés 2. cikke sorolja fel. *Az unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok - ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait - tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.* Kinek, melyik szó nem világos, melyik a kakukktojás, miért és meddig? Csatakiáltás volt: *Igazságot Magyarországnak!* Vicc: *Maják naptára, 2012=világvége?! Nem probléma. Költözzön Magyarországra! Most mennek vissza 80 évet az időben!*

Ez pedig az Unió - hazai törvényé is vált, ízig-vérig eszázadi, világszínvonalú és általunk is ünnepelt - Alapjogi Chartája preambulumának kivonata: *Szellemi és erkölcsi öröksége tudatában az Unió az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul, a demokrácia és a jogállamiság elveire támaszkodik. Tevékenységei középpontjába az egyént állítja,*

létrehozva az uniós polgárság intézményét és megteremtve a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget. ..Az Unió... biztosítja a személyek, a szolgáltatások, az áruk és a tőke szabad mozgását, valamint a letelepedés szabadságát. Ennek érdekében a társadalmi változások, a társadalmi haladás, valamint a tudományos és technológiai fejlődés fényében szükséges az alapvető jogok megerősítése e jogoknak egy chartában való kinyilvánítása útján. Ez volna a gyarmatosítás?

Alaptörvényi fair play

Az Unió önként vállalt, közös értékrendjétől különbözni igyekvő hazai Alaptörvény gyári hibáit jómagam - több minisztérium törvényelőkészítő főosztályának hajdanvolt vezetőjeként - főleg, s a sportemberi megközelítés és szemléltetés mentén ebben látom: egy ország mehet tönkre, ha az alkotmányos demokráciát futball-ütközetnek nézik. *Felcsút kihív(hat)ná a Barca-t? Világválogatottnak képzelet magát az alumni NBII! Átírja önzőn, játék közben a szabályokat. Ha mi rúgunk 11-est, a labda a hatosán áll, s nincs kapus. Ha az ellenfél, ő a félpályáról lő, s hárman hárítunk. Mi adjuk a bírót, mi szólunk, mikor kell fújni, mikor van vége, sőt azt is megszabjuk, mi volt a múlt heti eredmény. Ilyen a fair play: ebben, s másban? Futball-perspektívából, focista attitűddel tilos alkotmányozni. Nem klubcsapat alkotmányoz, hanem nemzeti válogatott. Nem győztes-vesztes végeredményű a „játék”: nem a gyengébbeket megtipró küzdelem. **A többség (túl)hatalmát kell(ett volna) korlátozni, az önkény esélyét kizárva.** Vajon a békés, a demokratikus konszolidáció, társadalom-szervezés és -megújítás igényét-esélyét érezni? Nem. Megbocsátás helyén elbocsátás tör elő – csaknem százezres léptékben! Így túl sokáig nem marad. Brüsszelből nézve Magyarország: az egyik győzni, a másik kormányozni képtelen. Időnként cserélnek, de az axióma marad. *Uralni és igazgatni nem ugyanaz. Abszurd vége lesz a kuruckodásnak, ha a természet, a gazdaság, a fizika, a józanész, az Unió, s a társadalom törvénye(szerűsége)it a jog normája voluntarista módon legyőzni szeretné.**

A totemoszlop tabuszáma: a 2/3-ad

Magyarország parlamenti és közpolitikája a 2/3 bénító büvkörében él. Alighanem tévesen. Mi is a képviselői 2/3: egy korábban, találmányra belőtt arányszám, érdemben pedig az Alkotmánybíróság (AB) szerint „*a minősített többség nem egyszerűen ...formai előírása, hanem olyan alkotmányos garancia, amelynek lényeges tartalma az országgyűlési képviselők közötti széles körű egyetértés. Mindez az alkotmányos berendezkedés alapjainak megőrzésétől elválaszthatatlan.*” (Kommentár 92. oldal). Tehát nem maga az arányszám, hanem annak eredete, (ind)oka, egyetértést kifejező kritériuma volna a döntő. Lehetne, volt is más garancia és mérték: pl. a 4/5. Nem mellőzhető a két oldal konszenzusa a legsúlyosabb, rendszerelvű, 4 éves cikluson túl mutató ügyekben. Ez a minősített többségű személyi ügyeknél ugyanígy jutna érvényre. Az alkotmányozó és a törvényhozó hatalom nem szükségképpen esik egybe: az előbbinél kell(ene) lennie minőségi többletnek. Nálunk nem volt, ma sincs. Tréfás próba: mi a 2/3? a) A 4. vodka után két fiú és egy gyönyörű lány programot tervez. Srácok: Csináljunk egy örült, vad szex-éjszakát! 1. fiú: benne vagyok! 2. fiú: oké, mi az hogy! Kislány: nem, nem akarom! Legények: *-kisanyám, a 2/3-ad az kétharmad!* Némi erőszak, Btk-beli tétele a partiképes ifjaknak: 5-től 10 évig terjedő szabadságvesztés. Ennyi (mandátum)idő szinte senkinél sincs. b) Közúti balesetet szenved egy képviselő. Dísztávirat, jobbulást kíván a Ház: 268 igen, 100 nem és 18

tartózkodás. Valójában a 2/3 formai előfeltétel, nem érdemi adu. Mennyiségi tekintetben egy kevéssel több, mint a sima határozatképesség. De érdemi meghatározó szerepe nincs: tartalmilag egy minősített többségű döntés éppúgy lehet jó mint rossz, alkotmányos vagy alkotmányosértő.

Időnk fogytán, ezért egyetlen közkeletű és olykor tévesen értelmezett alkotmányjogi összefüggés bemutatása lehetséges még: ez a jogállamiság.

A demokratikus jogállamiság

A sajtó gyakori kifakadása: márpedig ilyet egy jogállamban nem lehetne, ill. nem szabadna megtenni és megengedni. Nem szokás visszakérdezni: mi is az, ami jogállamban megengedhetetlen? Mi fémjelzi a jogállamot? Lássuk! Hazámat jogi szempontból esetjáték szimbolizálja. Leeresztett vasúti sorompó, hosszú lehet a várakozás, 3 honpolgár-típus érkezik. 1) A béketűrő megáll és fogyó türelemmel vár. Talán káromkodik, eszik-iszik, telefonál, kiönti a hamutartót, de nem mozdul. Arányuk: kb. 35-40 %: főleg nők döntenek így. 2) A tüzes magyar bármi áron kikerüli vagy tönkre teszi a (fél)sorompót: erővel átmegy rajta. Arányuk kb. 15-20 %: főleg macsó férfiak tesznek így. 3) A fennmaradó közel 40-50 % folyton rohanna, kihívást lát minden helyzetben. Kicsit vár, ám az utolsó pillanatban, kockáztatva iparkodik átcúsítani a vonat előtt vagy gyalog a sorompó alatt. Autóval pedig dühösen kivág a sorból, tolat, megfordul és kerülő utat keres.

A 2) és 3) együtt: minél nagyobb az ember arca, terepjárója, annál gyakoribb a frusztrált, veszélyes próbálkozás. Ilyen a jogállamunk is. Nem újdonság ez. Otto von Bismarck, a Vaskancellár mondta 200 éve: minden magyar egy jogász és egy huszár keveréke. Kardunk rozsdás, szavakkal vívunk. Nem szoktunk időben leszállni a magas lóról. Következik néhány közjogi sarokpont, tömörítve:

- 1.) A (pártállami) diktatúra és a demokratikus jogállam lényegüket tekintve két külön világ.**
- 2.) A jogállamiság más alkotmányos értékekkel, minőségekkel összhangban, egymást erősítve éri el célját. Ilyen pl. a szabad, fair választás, s a diszkrimináció mentesség.**
- 3.) A jogállamiság tény és igény: már bizonyos szinten elért állapot és 100 %-osan soha nem kész, perfekt, lezárt helyzet. A jogállam evolúció, de nem revolúció.**
- 4.) A jogállam nem a jogászok, hanem a törvény uralmát jelenti –független igazságszolgáltatással a végponton.**
- 5.) A jogállam morális alapokra is épülő eszmény, mely a törvénytisztelet köré szerveződik, kifejezve, hogy a jogot be kell tartani és tartatni, viszont semmi más nem kötelező általánosan, csak a „törvény”.**
- 6.) A jogállamiság alfája és ómegája a biztonságos rend mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban. A jogállamiság döntően minőségi kategória, és nem mennyiségi mérlegelés végeredménye.**
- 7.) Egy jogállamban semmilyen cél nem szentesítheti az eszközt. Jogállamban nincs és nem is lehet politikailag vagy társadalmilag hasznos, netán „igazságos” jogsértés.**
- 8.) A jogállam maga is sokrétű fogalom, belső összetevői pl. a jogbiztonságtól a normavilágosságon át a hatalommegosztás rendszerének tiszteletben tartásáig húzódnak.**

9.) A jogállamiság az érdemi, az eljárási és a végrehajtási szabályok tiszteletét egyaránt igényli, sőt a korrekt jogértelmezés és a fair teljesítés is ide sorolható. Jogállamban a jog: társadalom-szervező érték, ezért a társadalom egyes alrendszerének működéséből (pl. egészségügy, oktatás, pénzvilág) sem számúzható elvi követelmény.

10.) A magyarországi jogállamiság is „csatlakozott” az EU-hoz, részese lehetne annak formálódó föderációjának. Így a közös alapértéket jelentő jogállamiságnak számos fontos eurójogi: piacgazdasági, versenyjogi és emberi jogi összetevője, kihatása van.

A legtöbb kritérium magától értetődő. Kiegészítés: a jogállam minősége, beágyazottsága nem örökidejű, nem végleges. Nemzetközileg is többféle modellje lehet: láthatóan más ez az USA-ban, mint Európában. Érték-elvűsége elvben szilárd, a gyakorlatban többarcú. Elvileg, s rendszeren a jog a társadalom-tudományok matematikája. Egy jó jogszabály olyan tiszta, mint egy matek képlet, egy fölösleges vessző sincs benne. Eltávolod(t)unk ettől. Évezredes axióma is borul: ti., hogy a törvény nem tudása nem mentesít. Ha visszamenőleges negatív jog képződik „igazságosság” címén, akkor hogyan tudta volna a kárvallott a jogtudatát és életviszonyait a később jövő norma büntető parancsához igazítani?! Ilyenkor a felelősségét megalapozó feltevés eleve kamu. Gyakori, hogy aktuálpolitikailag kijelentik: intézkedésünkre immár törvény van, tehát az „törvényes”, és különben se kössék meg a politikai kezét. Vitatom ezt.

A jogállam nem ok nélkül demokratikus. Azért minőségi, jóhiszemű együttműködést feltételező kategória, mert valódi korlát és mérce mindenféle (társadalmi-gazdasági-politikai) cselekvés számára. Ez nem hibája, hanem a lényege, mert demokráciában mindenki hatalma részleges, ellenőrzött és korlátos. Kötött koordináta-rendszer, melyből kitörni szent cél okán is tilos. Sehol sem beteljesült állapot a jogállam, hanem program is: így a cél+irány sem tetszőleges.

Alkotmánybírósági finomhangolás

Az Alkotmánybíróság (AB), mint legfőbb jogór a 20 éves, nívós gyakorlatában a jogállamiság főbb összetevőit, válfajait így munkálta ki: **Jogállam egyenlő jogbiztonság, kiszámíthatóság, normavilágosság, hatalommegosztás, az eljárási garanciák védelme, a formális jogállam és az igazságosság kapcsolatrendje, az alkotmányos büntetőjog mibenléte, a felek eljárási pozíciójának korrekt megállapítása, s benne pl. a fegyverek egyenlőségének elve, a közigazgatási határozatok bírósági kontrollja, a közigazgatás törvény alá rendelése, az alkotmányos szervek együttműködési kötelezettsége, a közhatalmi szervek demokratikus legitimációja, a közjogi érvénytelenség megállapíthatósága, a minősített (2/3-os) többség megkövetelése, az alapjogi kétharmad vizsgálata, az ígervények sorsa, a bizalomvédelem, a szerzett jogok védelme, a várományok sorsa, a visszamenőleges, negatív jog tilalma, az időmúlás jelentősége, az átmenethez kellő idő szükséglete, s az ún. alkotmányos idő lehető kímélete. 21 tétel!**

Laikus vélekedés szerint ez sok, szűkítés kell. Szerintem ellenkezőleg: tágul a horizont, új területek, védendő értékek, s kerülendő jogi csapdák jelentkehetnek. 3 példa: a) a kollektív, ill. a III., sőt a további generációs jogokkal ki fog bővülni az oltalmak zónája. b) már ma is jogállami követelmény volna, lehetne a kollektív

büntetés (pl. a megtizedelés) tilalma. c) meg kell határozni az alkotmány(osság) belső összetevőinek egymáshoz mért súlyát, „hierarchiáját”, a fundamentumok és a részlet-normák vetélkedésének feloldását: a tartalmi, akár **örökörvényű alkotmányosság normatív alapveit, kőbe vésett normáit.**

Szemezgezzünk

Jogbiztonság vs. tények: a jogalkotói joggal való visszaélések, a hatályba sem lépett törvények átszabása, a végrehajtási normák késedelme, egyéni indítványra, egyeztetés nélküli sumák törvényalkotás. **Kiszámíthatóság** vs. tények: magántulajdonú vállalkozások közterheinek ötletszerű, évközi súlyosítása, tollvonással jövő megszorítások, banki etc. elvonások megállapodás-ellenes, évközi bevezetése. Kiszámíthatóság helyén egy csöpp beszámíthatóság is jól jönne?! **Normavilágosság** vs. tények: politikai (pl. pártfelelősség, nyugdíjvédelem), törvények lózungot jelölő és érő fogalmak „törvényesítése” értelmező normák hiánya, kuszasága, ellentmondásos, értelmezhetetlen jellege, egyezményes tartalmú köznapi kifejezés 5-6 féle jogi definiálása. **Hatalom-megosztás** vs. tények: de jure immár az Alaptörvény normája is ez, ellenben de facto tény annak kiüresítése. **Alkotmányjogi minimum, axióma 2: a népfelség minden hatalom kezdete és vége, mindenki hatalmát kontrollálni kell az önkény megelőzésére. Visszamenőleges, negatív jogalkotás tilalma** vs. tények: 98 %-os különadó az előző hatalom kedvezményezettjeire, nyugdíj-megvonás. **Alkotmányos, ill. kellő, átmeneti idő** vs. tények: bírói kényszernyugdíj, szerencsejáték- tarvágás. **Alkotmányos szervek jóhiszemű együttműködési kötelezettsége** vs. tények: nem mindegy, hogy az előadás prezentációját osztjuk-e meg, vagy az országot.

Ha már indiánozzunk

A 21 tétel fejlődése az ezredfordulóig kb. fele-fele arányban pozitív megvalósulást, s ugyanennyi további húzóerőt jelzett. Egyiküknél sincs előre lépés 2010 nyara óta. Rom(bo)lásuk alkotmányosan kontraproduktív. Ha a jogállam normáit a közhatalom önérdékűen, könnyű kézzel kezeli, elveszti morális alapját a másokon való számon kérésnek. Az ész pesszimista, az akarat optimista. Vetélkedésük eredménye megjósolhatatlan. Szemléltető poén I.: a törvényalkotó az intenzív osztályon, súlyos betegen lapozza a Bibliát. Maga meg mit csinál? - kérdezi az orvosa. Joghézagot keresek. Nem jut(unk) így semmire. Úgy sem, ha a jogállamiságot megalkuvóan, morális deficittel ellentét-párba állítjuk más minőséggel. Idézet a Pesti Ügyvéd 2012. novemberi számának 7. oldaláról. Mit igényelnek a vállalkozók a jogtól c. tudósítás záró-blokkja: „A záróbeszédében dr. Sárközy Tamás, a Magyar Jogász Egylet elnöke arról szólt, hogy a konferenciasorán elhangzott két **konceptió közül – a demokrácia a jóléti társadalmakra van modellezve, szemben azzal, hogy a jogállam elsődleges érték – a középút a helyes.**” **Képtelenség: alkotmányjogi nonszensz vagy csapda** volna ez. Valami olyasmi, mint a tengeralattjáró repülőgép, vagy az önmegsemmisítő lemez J. Bondnál. Az is-is felesben eredményében: sem-sem.

Hogyan tehetnék jobbá a jogállamot? Pl. felelősséggel! Skandináv minőség-biztosítás, anno: a frissen elkészült ágyú csövére ráültették annak készítőjét a legelső lövés alkalmával. Legyen övé a kockázat az esetleges silány munkáért, mivel akkoriban gyakori volt, hogy mindjárt az elején szétrobbant az új fegyver. Hány Ülő Bika akadna itthon?

Happy End nincs?!

Nincs még, de az Önök értő munkája révén lehet, és reményeim szerint 2-4 éven belül lesz is. Min lesz ez lemérhető, érezhető? Mindenféle példák jönnek, aláfestésül. Arra, hogy mennyire fontos, jelképes egy alkotmány Magyarországtól 7000 kilométerre, egy szállodában jöttem rá. Igénytelen hotelszoba, ágy, szék, asztal, zuhanyzó (tévé, telefon, légkondi, minibár sehol), ám az éjjeliszekrényen van két könyv. Az egyik a Szent Biblia (nagybetűvel), a másik az ország Alkotmánya (dettó). További amerikai és honi szemléltetések: 1) Néhai Gerald Ford 1974. augusztus 9-én, eskütétele kapcsán ezt mondta: *"Alkotmányunk működik. Nagy köztársaságunkat törvények kormányozzák, és nem emberek."* Minden idők fő veszély-forrása az emberi tényező, főleg, ha hatalomról van szó. 2) Egy közepes, ám hazafias film / Citizen verdikt: A nép szava/ főcímében kisdíjak esküt tesznek: *Hűséget fogadok az Amerikai Egyesült Államok zászlójának és a Köztársaságnak, mely Isten nevében egyesíti az embereket, szabadságot és igazságot biztosítva.* A film végén a főhős ezt mondja: *praktizáló jogászként hiszek ebben a rendszerben. Azt hiszem, időről-időre jönnek bírák és ügyészek, akik talán elvetik a sulykot, vagy szabadon alkalmazzák az Alkotmányt. De, végtére is, annak alapján, amit látok, működik ez a rendszer.* Itthon ilyet nem(igen) hallani. Ellenkező példák: 3) Közjogból vizsgáztattunk 4 éve, első kérdés az alkotmány elejéről. Nincs válasz. A következő középtájról: hallgatás megint. Kínos rávezető kérdésünk: -Végig tetszett olvasni az alkotmányt? Bólintott a vizsgázó, íme a mentőkérdés: benne van vajon az alkotmányban a Himnusz? A vizsgáztatók (!) bólogattak, tehát: -Igen. -Nos: ki a költő? Tétován: -Arany János, jaj, dehogy, -Petőfi Sándor! Nincs vége! -Lássuk a zeneszerzőt! - Lehár Ferenc, vagy talán Kálmán Imre? Állítólag a kolléga már praktizál. 4) Egy kvízműsorban az érettségi előtt álló, nívós diáktársaság kevesebb, mint 15 %-a tudta: kb. kilóra mekkora a (hány §-ból állt az akkori) magyar alkotmány? Így mentegették az égést: az amerikai alkotmányt tudták volna, páran angol nyelven is, de az itthonival nem kerültek kapcsolatba. Kinek a szégyene ez? 5) Rossz volt a helyzet a csúcsok csúcsán is. 2010 őszén a magyar alkotmányban két nyelvhelyességi hiba is volt. Eldöntetlennek tűnt, hogy a rendőrséget kis vagy nagybetűvel kell-e írni! Volt nyelvtani és jogrendszerbeli következetlenség a „jóerkölcs” kifejezéssel is. A sokszor, önérdemből (36x+10x) módosított alkotmány kezdett a zsebre vágható vagy eldobható papír-zsebkendőre emlékeztetni. *Tréfa a Ház Duna-menti folyosójáról. Képviselő a másik honatyának: - Te, mi nem az alkotmányra esküdtünk fel?! -Jó-jó, de melyikre?! Szürreális kép.* Tisztítása közös ügyünk (lesz).

Churchill intelmei: tartalom és stílus

Ki más következhetnék zárótételül, mint **Churchill**. Aktív politikusként háromszor váltott pártot, s egyben politikai filozófiát. Ő erre pusztán azt mondta: átment a pallón. Azt is mondta: nem az a fő, hogy változott a nézetem, fontos, hogy mindig igazam legyen. Sőt: tett egy bántó-hamis megjegyzést Gandhiról, hogy az csak egy félmeztelen, indiai fakír. Önmagáról viszont: a történelem kegyes lesz hozzám, hiszen nagyrészt én írtam. Nála sem mindig esett egybe a szó és a tett, a kényes etika és az elvhű következetesség. Hogyan lehet az, hogy mégis életében a legnagyobb angolnak tekintették, lovaggá ütötték, az USA tiszteletbeli polgárává emelték, Nobel-díjat kapott? **Két mozzanat** felel erre:

a)65 évesen, a saját szavai szerint nyugdíjjogosultként 1940 májusában harcba szólította Angliát, imígyen: „**A múltban nem értettünk egyet és civakodtunk: most**

egy kötés fog össze bennünket – háborúzni, míg ki nem vívjuk a győzelmet, soha nem hódolni be a szolgaságnak és a gyalázatnak, bármibe kerül, bármilyen fájdalmas lesz.” A vér, veríték és könnyek katartikusan **őszinte ígérete felemelte az angolok fejét.** Arra nézve pedig, hogy **pálfordulása ellenére miért volt a XX. század meghatározó személyisége két tartalmi idézet** következik:

a) Huszonkét évesen, 1897. júliusában egy fiatal katonatiszt elmondta élete első nyilvános beszédét, mélyen átérezve a társadalmi lelkiismeret követelményeit. Íme! *„A parlament nehézkes ugyan, de nem tunya. Egy igen fontos törvényjavaslat fekszik előtte hazánk munkásembereiről. Ha önök úgy gondolják, pimaszság ilyen fiatalon e tárgyról szólnom, remélem, az ifjúság makacs lelkesedésének számlájára írják a dolgot. Ez a törvényjavaslat a veszélyes szakmában dolgozó munkások megoltalmazását célozza a szegénységtől arra az esetre, ha munkaadóik szolgálatában sérülést szenvednének. Amikor a radikálisok próbálkoztak egy ilyen indítvánnyal, és kudarcot vallottak, 'A munkaadók felelősségéről' címet adták neki. Figyeljék csak meg, mennyivel jobban csinálják az ilyesmit a toryk. Mi úgy nevezük: 'Törvényjavaslat a munkások kártalanításáról, és ez sokkal szebben hangzik. Nagy reformlépés ez a törvényjavaslat... A számítások szerint ebben az országban évente 6000 munkás hal meg és 250.000 szenved különböző sérüléseket. Szörnyű végösszeg ez, nagyobb, mint akár a leghatalmasabb ütközeté. Nem állítom, hogy a múltban nem bántak jószívűen és körültekintően a munkásokkal alkalmazóik, ám ez a törvényjavaslat kivonja a kérdést a jótékonyság futóhomokjáról, és szilárdan a törvény sziklájára helyezi....A radikálisok, akik sosem elégedettek a liberálisokkal, de mindig liberálisan bánnak a más pénzével, azt kérdezik, miért nem vonatkozik mindenkire. Ez rávall a radikálisokra – a hebehurgya, mohó, kelekótya radikális politikára. Azt az embert juttatja eszembe, aki, hallván, hogy a szellőztetés jó dolog, háza összes ablakát kiveri, aztán elviszi a reuma. A konzervatív politika nem ilyen. A konzervatív politika alapvetően kísérletező politika – a „nézz oda, mielőtt ugranál” politikája: és ugrani sem feltétlenül muszáj, ha kézre esik egy létra. A mi haladásunk éppen azért biztos és állandó, mert lassú.”* Empátia, okos érvelés, biztos előrejutás, humor, és jutalmául lelkes fogadtatás – bő 100 évvel ezelőtt. A hitelesség, a nép bizalma nem néhány ügyes-ügyetlen kitételen múlt és alapult, hanem az életút, a teljesítmény egészen.

b) Figyeljük a dátumot: 1946. szeptember 19, Zürich! A majd' 80 éves Churchill szinte keresztes „háborút” indított egy *Egyesült Európa feltámasztásáért* a II. világháború romhalmazából, merészen kijelentve: *„És most olyasmit mondok, ami meg fogja döbbszteni önöket. Az európai család újratermelésének első lépése Franciaország és Németország partneri viszonya kell, hogy legyen. Csakis így nyerheti vissza Franciaország Európa erkölcsi vezetőjének szerepét. Európa nem támadhat fel egy lelkileg nagy Franciaország és egy lelkileg nagy Németország nélkül. Ha jól és tisztességesen építjük fel, az Európai Egyesült Államok struktúrája olyan lesz, hogy egyetlen állam anyagi ereje kevésbé fog számítani.”*

Habár az alkotmány(jog) az intézményes garanciákra: a fékek és ellensúlyok együttműködő rendszerére teszi a hangsúlyt, mégis nélkülözhetetlenek a nagyformátumú személyiségek. Churchill mondása ez is: a politikus a következő választásra, az államférfi és következő nemzedékre gondol. Számomra - bár sem ez, sem az nem vagyok - Önök itt a következő nemzedék. A marsallbot a kenyérzsákban.